

A CSALÁD ÉS AZ ISKOLA KAPCSOLATÁNAK VIZSGÁLATA A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI EGÉSZNAPOS ISKOLÁBAN

Az egésznapos iskolát világszerte társadalmi szükséglet hozta létre. Ismeretesek azok a célok és törekvések is, amelyek a hazánkban folyó ilyenirányú kísérleteket vezérik.¹ Egésznapos iskoláink néhány éves tapasztalata rámutat az új szervezeti forma számos pedagógiai és didaktikai előnyére és főleg olyan további lehetőségekre, melyeknek megvalósítására törekednünk kell.

Eddigi tapasztalataink is mutatják, hogy az egésznapos iskolában nemcsak az iskolában folyó élet változik meg mind szervezeti, mind tartalmi és módszertani szempontból, hanem megváltozik az iskola tanulóinak helyzete a családban, megváltozik az iskola és a család kapcsolata is. Azzal, hogy a tanulók a nap nagy részét — reggel 8-tól délután 5-ig — az iskolában töltik, hogy házi feladat kötelezettsége nélkül mennek haza, nemcsak a családban és a családdal tölthető idő beosztása és tartalma változik meg, hanem az iskolára is fokozott felelősség hárul. Az iskola arra törekszik, hogy a tanulók hetenként legfeljebb egyszer — szombaton — vigyék haza tanszereiket (akkor sem tanulás, hanem a szülőknek való bemutatás céljából). Ez azt jelenti, hogy a tanulás, a szerzett ismeretek rögzítése, gyakorlása, a szükséges jártasságok és készségek kialakítása szinte teljes mértékben az iskolában folyik.

A pedagógusok nemcsak azért felelősek, hogy az osztályközösség megfelelő tanulmányi átlagot érjen el, hanem azért is, hogy a tanulók egyénenként képességeikhez mérten törekedjenek a legjobb eredményre. A pedagógusok feladata az eredmények eléréséhez vezető út, az önálló munka, az egyéni tanulás, az egymás helyes megsegítésének megszervezése és irányítása is. Az iskolában eltöltött szabadidő helyes felhasználása (sokszor a közvetlen irányítás látszatát elkerülve) szintén a pedagógus nevelő munkájának szerves része.

A huzamosan együtt töltött idő, a sok irányú közös tevékenység a hagyományos napközínél sokkal nagyobb lehetőséget biztosít a nevelőknek a tanulók személyiségének megismerésére. Ez a tény ismét csak a pedagógusok felelősségét fokozza. De a szülőknek is folyamatosan, állandóan ismerniük kell gyermekeik alakuló, változó, fejlődő készségeit, képességeit, érdeklődését, a tanuláshoz való viszonyát.

A szülőknek tudniuk kell, hogy az egésznapos iskola a családi, a szülői nevelésnek sem kötelezettségét, sem felelősségét nem veszi át teljesen a szülőtől. Az egésznapos iskola nem a családi nevelés helyettesítője, hanem annak kiegészítője, segítője kíván lenni. Természetesen ez a nevelésben nyújtott segítség — mint említettük — nemcsak kiegészíti, hanem tartalmilag át is alakítja

¹RÓZSA ÉVA—BELÉNYI GYULA: Egésznapos iskola Hódmezővásárhelyen. Köznevelés, 1966. 15-16.; SZABADKAI SIMONNÉ: Az egésznapos iskola kísérlete. Pedagógiai Szemle, 1966. 10.

a családi nevelést. Maga az a tény, hogy a gyermekek délután 5-től kezdve minden iskolai, tanulási kööttségtől mentesen lehetnek a családdal, egészen új lehetőségeket nyit a családi nevelés, a családi élet számára. Az iskolának arra kell törekednie, hogy a kibővült lehetőségeket a legeredményesebben tudja kihasználni, hogy újabb célokat tudjon kitűzni és megvalósítani, hogy a szülőknek maximális segítséget tudjon nyújtani. Ehhez azonban ismernie kell tanulóinak a családban és iskolában elfoglalt helyzetét, a szülőknek gyermekeikhez, azok munkájához, a tanuláshoz és az iskolához való viszonyát.

A család és iskola kapcsolata természetesen a gyermekek, a tanulón keresztül alakul ki. Ezért tájékozódni kívántunk a gyermeknek a családban és az iskolában betöltött helyét, a családhoz és iskolához való viszonyát illetően. (Fel tettünk a család szociális helyzetére vonatkozó néhány kérdést is.) Tehát három fő szempont szerint próbáltunk tájékozódni:

1. a gyermek személyes kapcsolatai a családdal és iskolával;
2. a tanuló viszonya a tanuláshoz otthon és az iskolában;
3. a szabadidő eltöltése otthon és az iskolában.

Az adatokat beszélgetések, megfigyelések, az iskola vezetői és pedagógusai személyes tapasztalatainak meghallgatása útján, de elsősorban kérdőívekkel gyűjtöttük. Az említett vonatkozásokban meg kívántuk ismerni részben a tanulók, részben a szülők véleményét. Tehát kérdőívet töltöttek ki a tanulók is, a szülők is:

Mielőtt a kérdőívek összeállításának szempontjaira kitérnénk, hangsúlyozni kívánjuk, hogy a vizsgáldás tájékozódó jellegű. Úgy is mondhatnánk, hogy tulajdonképpen elővizsgálatokat végeztünk egy további, szélesebb körű vizsgálathoz. Természetesen messzemenő következtetéseket még ez egyetlen iskolára vonatkozóan sem tehetünk a vizsgálat alapján. Azonban a kérdőívek elemzése — figyelembe véve egyéb tapasztalatokat is — néhány problémára felhívja figyelmünket, amelyek segítségünkre lehetnek további feladataink kijelölésében.

Mint említettük, kérdőívet töltöttek ki a tanulók is, a szülők is. Az egésznapos iskola Hódmezővásárhelyen a Petőfi utcai általános iskola 1—4. osztályai-ban működik, azonban kérdőívet csak a 3—4. osztályok tanulóival töltettünk ki. (Az 1—2. osztályosok válaszai csak részben lettek volna értékelhetők.) A tanulók — egyrészt, hogy ne legyen egy íven túl sok kérdés, másrészt, hogy könnyebb legyen mind a tanulóknak, mind az értékelőnek a csoportosítás — két kérdőívet töltöttek ki. A kérdéseket igyekeztünk úgy megfogalmazni, hogy a válaszok kvantitatíve értékelhetők legyenek. A tanulók életkora miatt a válaszok indokoltatása általában nehéz feladat lett volna, néhány esetben azonban a „miért” kérdéssel is próbálkoztunk. A tanulók az íveket az iskolában töltötték ki a szükséges előkészítés után. Igyekeztünk bizalmas légkört teremteni. Úgy hisszük, nincs okunk kételkedni a válaszok őszinteségében. (Az egyik kérdőívet névvel, a másikat név nélkül adták be.)

A szülők egy kérdőívet töltöttek ki, melynek hátlapján volt a szülőkhöz intézett kérés, ill. köszönet és a szükséges útbaigazítás. Mivel a szülők véleményét illetően kevesebb a személyes tapasztalat, kevesebb a beszélgetési lehetőség, mint a tanulók esetében, valamennyi 1—4. osztályos tanuló vitt haza kérdőívet, amelyet kitöltés után csaknem hiánytalanul hoztak vissza. A szülők név nélkül adták be válaszaikat.

A gyermekek és a szülők kérdőívén szerepelnek azonos kérdések és különböző megfogalmazásban kontroll-kérdések. Érthető, hiszen azonos kérdésekre voltunk kíváncsiak mind a szülők, mind a gyermekek válaszaiban. A válaszok nem minden esetben egyeznek meg, sőt helyenként nagy eltérést mutatnak. Ennek okaira az egyes kérdések elemzésénél kitérünk.

A család szociális, kulturális helyzetére vonatkozóan a következő kérdéseket tettük fel:

apa foglalkozása
anya foglalkozása
hány gyermek van
hány évesek a gyermekek
hány szoba van
hány személy él a lakásban
van-e rádió
van-e televízió
jár-e mindennap újság

A válaszokból természetesen nem állapítható meg a család anyagi helyzete, de még a lakásviszonyokról sem kaphatunk reális képet pusztán adatok alapján. Célunk ezekkel a kérdésekkel nem is az volt, hogy a szociális, kulturális helyzetet térképezzük fel. Nem kívántuk ezeket az adatokat részleteiben elemezni, sem összehasonlításként felhasználni. Ehhez sokkal részletesebb, sokrétűbb vizsgálatra lett volna szükség. Ezekre a kérdésekre adott válaszok további vizsgálódásunk szempontjából csak bizonyos támpontot nyújtottak. Egyes érdekes vagy ellentmondó válaszokat adó kérdőívnél segítettek a vélemények realitását elbírálni (a későbbiekben látunk erre példát).

Tájékozódásul közöljük, hogy a szülők foglalkozási megoszlása kb. a következő:

56⁰/₀ fizikai dolgozó (ipar és mezőgazdaság),
13⁰/₀ értelmiségi dolgozó,
31⁰/₀ alkalmazott

Öröndetes adatként említjük meg, hogy átlagosan a tanulók 94⁰/₀-ánál van otthon rádió, 79⁰/₀-ánál tv és 91⁰/₀-ánál jár mindennap újság. A következőkben ismertetjük azokat a kérdéseket, amelyekre a tanulók és a szülők válaszoltak. Nem az egyes kérdőíveket ismertetjük tehát, hanem az említett szempontok szerinti csoportosításban tüntetjük fel a szülőkhöz és a tanulókhöz intézett kérdéseket:

I.

A GYERMEK SZEMÉLYES KAPCSOLATAI A CSALÁDDAL

A tanulókhöz intézett kérdések:

1. Szokott-e apa mesélni?*
2. Szokott-e anya mesélni?*
3. Ha kíváncsi vagy valamire, kit kérdezel meg? Apát, anyát, testvéred, tanárod, barátod . . .
4. Szokott-e a család együtt sétálni?*

* A csillaggal jelölt kérdések válaszlehetőségei: igen, nem, néha; ill. értelemszerűen igen, nem, részben.

5. Szokott-e a család együtt menni moziba?*
6. Szoktál-e egyedül lenni otthon?*
7. Szoktál-e szülők nélkül, testvéreiddel, barátoddal lenni otthon?*
8. Szeretsz-e egyedül lenni?*

A szülőkhez intézett kérdések:

9. Szokott-e gyermekének saját munkájáról beszélni?*
10. Szokott-e gyermeke iskolai élményekről beszélni otthon?*
11. Szokta-e jutalmazni gyermekét?* Hogyan?
12. Szokta-e büntetni gyermekét?* Hogyan?
13. Szokott-e a gyermek egyedül lenni otthon?*

A GYERMEK VISZONYA A TANULÁSHOZ OTTHON

A tanulókhöz intézett kérdések:

14. Kell-e otthon tanulnod?*
15. Meg szokta-e nézni apa a füzeteidet?*
16. Meg szokta-e nézni anya a füzeteidet?*
17. Segít-e a tanulásban apa, anya, testvéred?

A szülőkhez intézett kérdések:

18. Szokott-e a gyermek otthon tanulni?*
19. Ellenőrzi-e gyermeke tanulását? (naponta, hetenként, néha, nem)
20. Segít-e gyermekének a tanulásban?*
21. Elégedett-e gyermeke tanulmányi eredményével?*

A SZABADIDŐ ELTÖLTÉSE OTTHON

A tanulókhöz intézett kérdések:

22. Mit szeretsz otthon csinálni a szabadidődben?
23. Ha több szabadidőd lenne, mit szeretnél csinálni?
24. Szeretsz-e olvasni?*
25. Mi volt eddig a legkedvesebb olvasmányod? Miért?
26. Szoktál-e rádiót hallgatni, tv-t nézni?*
27. Milyen műsort szeretsz a rádióban?
28. Milyen műsort szeretsz a tv-ben?

A szülőkhez intézett kérdés:

29. Szokott-e a gyermek otthon segíteni?

II.

A GYERMEK SZEMÉLYES KAPCSOLATA AZ ISKOLÁVAL

A tanulókhöz intézett kérdések:

30. Szeretsz-e iskolában lenni?*
31. Szeretsz-e napköziben lenni?*

A szülőkhez intézett kérdések:

32. Jelent-e könnyebbséget gyermekei nevelésében, hogy azok egésznapos iskolába járnak?
33. Előnyösebbnek tartja-e az egésznapos iskolát, mint a hagyományos napközit?
34. Ha az anya nem dolgozna, beíratná-e gyermekét az egésznapos iskolába? Igen, nem. Miért?

* * A „napközi” kifejezést csak a rövidség kedvéért alkalmaztuk. A kérdőív kitöltésekor a gyerekekkel megbeszéljük, hogy tulajdonképpen az oktatáson kívül az iskolában töltött időt értjük itt.

Kérdések	I. osztály			II. osztály			III. osztály			IV. osztály			
	+	-	±	+	-	±	+	-	±	+	-	±	
1. Szokott-e apa mesélni?							44	56		46	42	12	A tanulókhöz intézett kérdések
2. Szokott-e anya mesélni?							56	44		47	41	12	
4. Szokott-e a család együtt sétálni?							73	27		50	32	18	
5. Szokott-e a család együtt menni moziba?							47	3	50	22	58	16	
6. Szoktál-e egyedül lenni otthon?							85	12	3	66	18	16	
7. Szoktál-e szülők nélkül testvéreiddel, barátoddal lenni otthon?							82	18		57	31	12	
7. Szeretsz-e egyedül lenni?							41	56	3	31	63	6	
9. Szokott-e gyermekének saját munkájáról beszélni?	96	4		88	12		80	13	7	94	3	3	A szülőkhöz intézett kérdések
10. Szokott-e gyermeke iskolai élményekről beszélni otthon?	100			100			97	3		100			
11. Szokta-e jutalmazni gyermekét?	53		46	30		70	22		77	34	2	64	
12. Szokta-e büntetni gyermekét?	12	8	80	6		94	5	5	90	7	8	85	
13. Szokott-e a gyermek egyedül lenni otthon?	15	58	27	6	7	47	10	33	57	6	44	50	
14. Kell-e otthon tanulnod?							68	20	12	28	50	22	A tanulókhöz intézett kérdések
15. Meg szokta-e nézni apa a füzeteid?							88	12		44	28	28	
16. Meg szokta-e anya nézni a füzeteid?							97	3		62	16	22	
17. Segít-e a tanulásban apa, anya testvéred?							88	12		69	25	6	
18. Szokott-e a gyermek otthon tanulni?	23	20	57	53	6	41	20	15	65	20	21	59	A szülőkhöz intézett kérdések
19. Ellenőrzi-e a gyermeke tanulását? n. h. }	50			58		12	20	28	2	36	3	21	
	50			30			50			34			
20. Segít-e gyermekének a tanulásban?	80		19	8	12		77	23		68	25	7	
21. Elégedett-e gyermeke tanulmányi eredményével?	61	30	8	60	34	6	58	32	10	82	9	9	
24. Szeretsz-e olvasni?							82	12	6	72	12	16	A tanulókhöz intézett kérdések
26. Szoktál-e rádiót hallgatni, tv-t nézni?							88	3	9	87	3	10	

29. Szokott-e a gyermek otthon segíteni?	42	5	53	47		53	27		67	34	3	63	A szülőkhez intézett kérdés
30. Szeretsz-e iskolában lenni?							94	6		46	26	28	A tanulókhöz intézett kérdések
31. Szeretsz-e napköziben lenni?							88	12		72	16	12	
32. Jelent-e könnyebbséget gyermekei nevelésében, hogy azok egésznapos iskolába járnak?	96		4	100			95		5	97	3		A szülőkhez intézett kérdések
33. Előnyösebbnek tartja-e az egésznapos iskolát, mint a hagyományos napközit?	89		11	88		12	80	7	12	83	14	3	
34. Ha az anya nem dolgozna, beiratná-e gyermekét az egésznapos iskolába?	38	62		30	70		42	2	55	62	38		
35. Tudsz-e a napköziben zavartalanul tanulni?							88	12		72	16	12	A tanulókhöz intézett kérdések
36. El tudod-e végezni leckéid a napköziben?							85	9	6	81	1	18	
37. Elégedett-e az iskolával?	89	3	8	94	6		82		17	89		11	A szülőkhez intézett kérdés
41. Szereted-e az otthon-gyűlést?							56	26	18	50	44	6	A tanulókhöz intézett kérdések
42. Szeretnél-e szerepelni?							79	21		75	25		

+ igen

- nem

± értelemszerűen; néha, részben

*n. = naponta

h. = hetenként

A GYERMEK VISZONYA A TANULÁSHOZ AZ ISKOLÁBAN

A tanulókhoz intézett kérdések:

35. Tudsz-e a napköziben zavartalanul tanulni?*
36. El tudod-e végezni leckeid a napköziben?*

A szülőkhez intézett kérdések:

37. Elégedett-e az iskola szigorával, fegyelmezésével, nevelő munkájával?
38. Hogyan tudna az iskola további segítséget nyújtani a szülők nevelőmunkájához?

A SZABADIDŐ ELTÖLTÉSE AZ ISKOLÁBAN

A tanulókhoz intézett kérdések:

39. Mit szeretsz szabad idődben csinálni az iskolában?
40. Hogyan szereted ezt az időt eltölteni: egyedül, kettesben, csoportosan, az egész csoporttal együtt?
41. Mit szeretnél még többször a szabad idődben csinálni?
42. Szereted-e az otthon-gyűlést? Igen, nem, miért?
43. Szeretnél-e szerepelni? Igen, nem.
44. Mivel szeretnél szerepelni; vers-, mesemondás, ének, zene, tánc, színjátás?
45. Hogyan szeretnél szerepelni: önállóan, csoportosan?

A kvantitatíve értékelhető válaszok százalékos értékeit táblázatban foglaltuk össze. Vizsgáljuk meg, mit mondanak a kérdésekre adott válaszok.

I.

1. Ha figyelembe vesszük, hogy zömében több gyermekes családokról van szó; ahol mindkét szülő dolgozik (az összes szülő közül csak két anya nem dolgozott a választás idején), nem mondható rossznak az a helyzet, hogy a gyermekek bevallása szerint a szülők közel 50⁰/₀-ban szoktak mesélni gyermekeiknek (tehát rendszeresen foglalkoznak velük). Bár a tanulókhoz intézett kérdéseknél megmondtuk, hogy itt nemcsak mesékre gondolunk, hanem beszélgetésre is (pl. ha munkájáról mesél a szülő), mégis nagy a különbség a gyermekek és a szülők válasza között. Az 1. 2. kérdésre a tanulók a 3. osztályban 50, a 4.-ben 47⁰/₀-ban, a 9. kérdésre a szülők a 3.-ban 80, a 4.-ben 94⁰/₀-ban adtak igenlő választ. Valószínű, hogy a szülők nemcsak a „beszélgetésekre”, mesélésre gondoltak, hanem esetleg a gyermek kötelességteljesítésre szoktatásánál saját munkájukkal kapcsolatosan felhozott példákra is. Természetesen a kettő nem azonos szituációt jelent. Nagyon megnyugtató viszont, hogy a tanulók 99,25⁰/₀-ban beszámolnak otthon az iskolai élményekről. A gyermekek személyes kapcsolataira jellemző, hogy a 3. kérdésre csak egyetlen tanuló válaszolta azt, hogy senkit, és mind a 3., mind a 4. osztályban csak 20⁰/₀-ban fordult elő, hogy első helyen nem a szülő, hanem a tanár, a testvér vagy a barát szerepelt.

Nagy az eltérés a gyermekek és a szülők válasza között a 6., ill. 13. kérdésre. A 3. osztályban a tanulók 85⁰/₀-a, a 4.-ben 66⁰/₀-a felelt igennel, míg a szülők a 3.-ban csak 10, a 4.-ben 6⁰/₀-a. Nagy a különbség a nemleges válaszoknál (gyermekek: 3.-ban 12, 4.-ben 18; szülők: 3.-ban 33, 4.-ben 44⁰/₀) és a „néha” megjelölésben is (3.-ban gyermekek 3, szülők 57; 4.-ben gyermekek 16, szülők 50⁰/₀). Ennek a nagy eltérésnek több oka lehet. A tanulók „sokszor”-nak minősítik, amit a szülők úgy jelölnek: „néha”. Azonban ez jelentheti azt is, hogy a

tanulók többször érzik magukat egyedül talán olyankor is, amikor a lakásban van ugyan felnőtt, de nem a gyermekkel foglalkozik, így a gyermekben mégis az egyedüllét tudatosul. Fennállhat az az eset is, hogy a gyermek egyedül van olyankor is, amikor a szülő azt hiszi, hogy a másik szülő, nagyszülő, testvér stb. társaságában van otthon. Sőt felmerül az a gondolat is, hogy talán nem is mindig tudja a szülő, hogy hol vagy kivel van a gyermek. Mielőtt ebből a különbségből messzebbmenő következtetéseket vonnánk le, jobban meg kell vizsgálnunk a helyzetet, mind a gyermekekkel, mind a szülőkkel való beszélgetés útján. Annál is inkább, mert a gyermekek egyedülléte sokszor elkerülhetetlen, pedig a válaszok tanúsága szerint 56, illetve 63⁰/₀-ban nem szeretnek egyedül lenni. Részben örvendetes, hogy az iskolában fennálló állandó társas kapcsolatok mellett a tanulók több mint felének az otthon töltött idő alatt is hiányzik a társas viszony, azonban meg kell tanítani őket az egyedüllét elviselésére, sőt tartalmas kihasználására is: ne féljenek, ne unatkozzanak.

A jutalmazásról, büntetésről csak a szülők véleményét kérdeztük meg. Realisabb képet kaptunk volna, ha a gyermekek őszinte véleményét is ismerhénk. (A tanulók kérdőívének összeállításakor úgy gondoltuk, hogy a gyermekek válasza nem lesz elég tárgyilagos a kérdésre.) Mindenesetre a szülők bevallásuk szerint sokkal többször jutalmaznak, mint büntetnek. Elgondolkoztató azonban, hogy kapunk nemleges választ is (nem szokott jutalmazni, ill. büntetni). Bár a büntetés módjai között a szülők a testi fenyítéket csak másod- vagy utolsó-sorban jelölik meg, és olyan megjegyzéseket fűznek hozzá, hogy „indokolt esetben”, „ha más nem segít”, akkor alkalmazzák, mégis elég sokszor szerepel a pofon, a verés mint büntetési mód, a pálca mint büntetési eszköz. A jutalmazási formák között „dicséret” összesen két szülőnél, a köszönet mint jutalom csak egy szülőnél szerepelt. Feltételezzük, hogy a szülők nagy száma gyakran dicsér, mégsem tekintik jutalomnak. Ugyanakkor az iskola leggyakoribb jutalmazási módja a „dicséret”. Tehát a jutalmazás és a büntetés alkalmazásában is jobban össze kell hangolni az iskola és a család nevelési eljárásait.

2. Örvendetes tény, hogy (a tanulók és a szülők egybehangzó válasza szerint) a szülők nagy százalékban rendszeresen ellenőrzik gyermekeik tanulását, és ha kell, segítenek is. Az igazat megvallva nem vártuk ilyen nagy arányban a szülők érdeklődését gyermekeik tanulása iránt. Természetesen a szülői ellenőrzés és segítség is csökken, a nemleges válaszok aránya nő a 4. osztály felé. A 17. kérdésre a 3. osztályban a gyermekek nagyobb százalékban adtak igenlő választ, mint a szülők a 20. kérdésre. Ez abból adódik — mint más kérdésre adott válaszokból kiderül —, hogy több esetben nem a szülő, hanem a nagyobb testvér segít. A 4. osztályban a szülők és gyermekek válasza egészen jól egyeznek. Nem egészen azonos értelmű a tanulókhöz intézett „meg szokta-e nézni apa, anya a füzeteid;” és a szülőkhöz intézett „ellenőrzi-e gyermeke tanulását?” kérdés. Ezt figyelembe véve az erre a kérdésekre adott válaszok is jó egyezést mutatnak. Nagyobb a véleményeltérés azonban a gyermekek otthoni tanulását illetően. A 3. osztályban a gyermekek szerint 68, a szülők szerint 20⁰/₀ tanul otthon rendszeresen. A nemleges válaszoknál nem nagy az eltérés (gyermekek 20, szülők 15⁰/₀). A 4. osztályban az igenlő válaszok száma mutat jobb egyezést (gyermekek 28, szülők 20⁰/₀), itt ellenben a nemleges válaszok arányában van nagy különbség (gyermekek 50, szülők 21⁰/₀). Ezek a különbségek ismét több gondolatot vetnek fel. Lehetséges, hogy a gyermekek számára „sokszor”-nak, azaz rendszeresnek tűnik a tanulás akkor is, ha az nem is olyan gyakori. Lehetséges azonban az is, hogy a szülők keveslik az otthoni tanulást, a hagyományos

iskolára gondolva úgy találják, hogy otthon is többet, rendszeresen kellene tanulni. Az egyes kérdőíveken általában azok a szülők, akik erre a kérdésre nemleges választ adtak, nincsenek megelégedve gyermekeik tanulmányi eredményével sem. Fennállhat az az eset is, hogy a gyermekek olyankor tanulnak otthon, amikor a szülő nem látja, ennél fogva talán nem is hiszi. Ezekből a válaszokból sem kívánunk messzire következtetni, de úgy véljük, a gyermekek otthoni tanulásának kérdésével is (ha erre nincs szükség: azért; ha egyes esetekben szükséges az otthoni gyakorlás: azért) foglalkoznia kell az iskolának.

3. A gyermekek otthon töltött szabadideje elsősorban a gyermekek érdeklődése szempontjából foglalkoztatott bennünket. Válaszaikból az iskolában töltött szabadidő tartalmi és szervezési feladataira kívántunk támpontot kapni. Ezen a területen legfigyelemreméltóbbnak azt találjuk, hogy a gyermekek nagy többsége szeret olvasni (3.-ban 82, 4.-ben 72⁰/₀), legkedvesebb időtöltés-ként is több mint 50⁰/₀ az első helyen az olvasást jelöli. Talán az életkori sajátosságokból adódik, hogy a legkedvesebb olvasmányt már nem mindenki tudja megjelölni, és arra a kérdésre, hogy miért volt az éppen a legkedvesebb, már csak néhányan felelnek. Jelentheti ez azonban azt is, hogy az olvasást bizonyos irányítással, beszélgetésekkel tudatosabbá lehetne tenni.

Az otthoni időtöltésben előkelő helyet foglal el a tv-nézés (a rádióhallgatás már nem). Az egésznapos iskola szempontjából talán érdekesnek tűnik, hogy az otthoni időtöltésben nem uralkodnak a mozgást igénylő játékok, bár természetesen szerepel a foci, a kerékpározás és a kirándulás is. A 23. kérdésre is általában a kedvenc időtöltést jelölik meg, vagy a hosszabb időt igénylő elfoglaltságokat pl. kirándulás, strandolás, üdülés.

A gyerekek közül többen írják, hogy szabad idejükben szeretnek segíteni, mert pénzt vagy jutalmat kapnak. (Ezek a válaszok is elgondolkodtatók.) A szülőktől a gyermekek időtöltésére vonatkozóan csak azt kérdeztük meg, hogy szoktak-e segíteni otthon. Örvendetes, hogy a nemleges válaszok száma kevés (1. o. 5, 2. o. 0, 3. o. 0, 4. o. 3⁰/₀), bár a rendszeresebben segítők száma lehetne több.

II.

1. A gyermekek iskolához fűződő személyes kapcsolatait két konkrét és direkt kérdéssel próbáltuk megragadni. Tisztában vagyunk azzal, hogy ez a kapcsolat sokkal összetettebb, tisztázása külön vizsgálatot igényelne. A 30. és 31. kérdésre adott válaszok értékelésében nehézséget jelent az is, hogy ezek a gyermekek nem nagyon tudnak különbséget tenni az iskola és napközi között: számukra már nagyon elmosódott közöttük a határ, és ennek tulajdonképpen örülnünk kell. (Ügyeljünk azonban az ezzel járó esetleges hátrányokra is.) Érdekesek és figyelemre méltók azok a megjegyzések is, amelyeket a tanulók a kérdőívek kitöltése után a beszélgetés során tettek. Pl. „Azt miért nem kérdezték meg, hogy melyik tanító néni szeretjük jobban?” „Azt is kérdezzék meg, melyik tanító néniél mit szeretünk, és mit nem, meg azt is, hogy miért?” (4. osztályosok.) Ezek és az ezekhez hasonló megjegyzések, valamint a válaszok is felhívják figyelmünket arra a jól ismert tényre, hogy a gyermekek iskolához fűződő személyes kapcsolatait elsősorban a pedagógus személyiségé befolyásolja. Ez természetesen minden iskolatípusban így van, de fokozottan érvényesül a pedagógus személyiségének hatása az egésznapos iskolában. Úgy véljük, erre látunk példát a 3. és a 4. osztály válaszainak összehasonlításakor. Megdöbben-

tőnek találjuk a különbséget az igenlő válaszokban a 30. kérdésre (3. o.: 94, 4.: 46%). Ha a 30. és 31. kérdésre adott válaszok százalékanak átlagát vesszük, akkor is nagy a különbség (3. o.: 91, 4.: 59%). Ekkora különbséget nem okozhat az egy év különbség sem életkori sajátosságokban, sem a tanulás, kötelességteljesítés nehézségi fokában, ami kedvét vehetné a gyermekeknek az iskolától. Természetesen nem ítéltünk egyetlen kérdésre alapján, de jelzésként feltétlenül el kell fogadnunk és fontolóra kell vennünk ezeket az adatokat.

Érdeklődéssel vártuk a szülők véleményét az egésznapos iskoláról. A 32. kérdésre adott válasz nagyon egyértelmű, és ez örvendetes. Akik nem adtak igenlő választ, azt írták, hogy részben, ezen — megjegyzéseik alapján — azt kell értenünk, hogy a jelenlegi körülményeik között könnyebbség, de ha az anya nem dolgoznék, mégis jobb lenne a hagyományos iskola. Akik a 33. kérdésre nem adtak igenlő választ, kivétel nélkül megjegyezték, hogy nem ismerik a hagyományos napközit, tehát tulajdonképpen úgy tekinthetjük, hogy ezek a szülők 100%-ban előnyösebbnek tartják az egésznapos iskolát. Több esetben indokolást is fűztek válaszukhoz a szülők, ezek az indokolások elsősorban a gyermek és nem a szülő szempontjait vették figyelembe. Örvendetes tényként könyvelhetjük el, hogy a szülők túlnyomó többsége (1. o.: 83, 2. o.: 94, 3. o.: 82, 4. o.: 89%) meg van elégedve az iskola oktató-nevelő munkájával. Akik nincsenek megelégedve vagy csak részben, azok kivétel nélkül egyetlen megjegyzést hoznak fel indokolásul: nagyobb szigorúságot igényelnek.

Külön figyelmet kell szentelnünk a 34. kérdésnek. Ha figyelembe vesszük az iskola igen rövid múltját, különösen jelentősnek találjuk, hogy a szülők szép számmal (1. o.: 38, 2. o.: 30, 3. o.: 42, 4. o.: 62%) beadnák gyermekeiket az egésznapos iskolába akkor is, ha az anya nem dolgoznék. Figyelemre méltónak tartjuk, hogy ez a százalékos arány a 4. osztály felé növekszik, tehát minél hosszabb ideje van kapcsolatban a család az új típusú iskolával, annál inkább meggyőződik előnyéről. Az indokolások (kivétel nélkül mindenütt feleltek a szülők a „miért” kérdésre!) nagyon átgondoltak és arról győznek meg bennünket, hogy a szülők sokrétűen veszik figyelembe gyermekeik érdekeit. A leggyakoribb indokolásokból hadd soroljunk fel néhányat: „Sokkal jobb a gyermeknek, ha szakavatott pedagógus felügyelete alatt tanul és tölti szabadidejét.” — „A pedagógus sokkal jobban tud segíteni a tanulásban, helyesen tanítja meg a gyermeket az önálló munkára.” — „Iskolás gyermekre csak jó hatással van a pedagógus irányítása mellett a közösség.” — „Sokkal tervszerűbb az iskolában folyó nevelés, ebből a szülő is tanul.” — „Ha a gyermeknek nem kell otthon tanulnia, sokkal felszabadultabb az egész család.” — „Ha a gyermeknek nem kell otthon tanulnia, sokkal több időt tud a család együtt tölteni.” — „A gyermek megtanulja idejét beosztani mind a tanulásra, mind a játéokra.”

Bevezetőnkben mondtuk, hogy az egésznapos iskolát társadalmi szükséglet hozta létre: az anyák egyre nagyobb számban dolgoznak, ne maradjon a gyermek felügyelet nélkül. Úgy véljük azonban, hogy az egésznapos iskola — így kísérleti formájában is — túllépett azon, hogy ezt az egyetlen társadalmi szükségletet elégítse ki.

Érdemes azonban elidőznünk a nemleges válaszoknál is. A szülők ezeket a válaszokat is indokolják, de úgy érezzük, ezek az indokolások nem mindig reálisak. Leggyakoribb indoklás: „Akkor több szabadideje lenne a gyermeknek.” Az hiszünk, nem igényel bővebb magyarázatot, hogy ha a tanuló például 1 órákor hazamegy azzal, hogy otthon kell tanulnia, házi feladatokat készítenie, akkor az otthon töltött idő nem mind „szabadidő”. Másik gyakori indoklás:

„A szülő többet tud a gyermekével foglalkozni, mint a pedagógus, akinek nemcsak egy gyermekre kell felügyelnie. Így a tanulmányi eredmény jobb lenne.” (Az ilyen választ adó szülők természetesen nincsenek megelégedve gyermekük tanulmányi eredményével.) Ebben a válaszban sok igazság lehet. A szülőknek is számolniuk kell azonban azzal, hogy az áldozatkész és türelmes szülők is könnyebben segítenek az 1—2. osztályban, mint akárcsak a 3.-ban vagy a 4.-ben. Annak ellenére, hogy a szülők e válaszait nem tekinthetjük egészen reális szemléleten alapulóknak, felhívják a figyelmet az iskola feladataira is: sok még a tennivalója, hogy — mint már az előzőekben említettük — a tanulók ne csak kielégítő tanulmányi eredményt érjenek el, hanem képességeikhez mértén a legjobbat. E válaszok tanulságait mérlegelve azt se feledjük, hogy a szülők gyakran többet, jobb eredményt várnak gyermekeiktől, mint amelyet gyermekeik képességei lehetővé tesznek.

Vannak szembetűnően irreális indokolások is. Pl. az egyik szülő nemleges válaszát a következőkkel indokolja: „Otthon a gyermek nyugodtabban tudna tanulni.” Ugyanakkor ebben a családban ugyanazon kérdőív adatai alapján (itt például jó szolgálatot tettek a besoroló kérdésekre adott válaszok) egyszobás lakásban nyolc személy lakik. Másik eset: a szülő nemleges választ ad; indokolás: „A gyermeknek jobb otthon”, ugyanakkor az édesanya nem dolgozik és a gyermek mégis egésznapos iskolába jár; a szülő leírt véleménye és cselekedete között ellentmondás van.

Ezek alapján úgy véljük, hogy további felvilágosító munkára van szükség, nem azért, hogy az egésznapos iskolát „reklámozzuk”, hanem azért, hogy a szülők reálisabban lássák gyermekeik helyzetét.

2. Az iskolában folyó tanulásra vonatkozó adatok nem értékelhetők égyértelműen. Bár elég nagy százalékban felelik a tanulók, hogy a napköziben — azaz az iskolában — tudnak zavartalanul tanulni (3. o.: 88, 4. o.: 72⁰/₀), és el tudják végezni leckéiket az iskolában (3. o.: 85, 4. o.: 81⁰/₀), mégis — mint előbb láttuk — nagy százalékban írják azt is, hogy otthon rendszeresen kell tanulniuk. A tanulás, a gyakorlás helyes megszervezése, az önálló és zavartalan munka biztosítása az iskola egyik legfontosabb feladata volt eddig is, de marad ezután is.

3. Az iskolában töltött szabadidőre vonatkozóan szembetűnő, hogy a szabad mozgással járó játékok — foci, fejelés, labdajáték, más játékok az udvaron — fontos szerepet töltenek be a gyermekek igényeinek kielégítésében. (A fiúknál egyetlen kivétellel — aki barkácsolni szeret a legjobban — ezek a játékok az első helyen szerepelnek.) A 23. kérdésre adott válaszokkal ellentétben a 41. kérdésre szinte mindig ugyanazt a választ adják, amit a 39. kérdésre, vagyis ha az iskolában még több szabadidő állna rendelkezésre, mindig a már említett kedvenc tevékenységét folytatnák. Bár az iskola a lehetőségekhez mértén igyekszik a szabad mozgást biztosítani, meg kell vizsgálni, hogyan lehet még jobban figyelembe venni a gyermekek ilyen irányú igényeit.

Az olvasás az iskolában is kedves időtöltés. Sokan megjegyzik azonban, hogy az iskolában nem tudnak nyugodtan olvasni. Sajnos itt is objektív nehézségek vannak, de talán ezen is lehet valamit segíteni.

Kevés — összesen két — esetben fordul elő a barkácsolás jellegű tevékenység, mint kedves időtöltés. A különböző manuális tevékenység pedig igen alkalmas lenne az iskolai szabadidő hasznos és élvezetes eltöltésére. Kellő szervezésel és megfelelő módszerekkel bizonyosan fel lehetne kelteni ez irányban is a tanulók érdeklődését.

A 40. kérdésre adott válaszok azt mutatják, hogy a gyermekek jól érzik magukat a közösségben, mert sokan csoportosan szeretik a szabadidőt is eltölteni (3. o.: 47, 4. o.: 66⁰/₀).

Az „otthon-gyűlés” az iskola életében az a fórum, ahol az iskola „otthon” jellegének problémáit vitatják meg. A gyermekek jó része szereti ezt a foglalkozást (3. o.: 56, 4. o.: 50⁰/₀ igen, ill. 3. o.: 18, 4. o.: 6⁰/₀ néha igen, néha nem). Ezek a gyermekek meg is indokolják véleményüket: érdekesnek és hasznosnak találják, hogy „megbeszéljük a közös problémákat”. Úgy tűnik azonban, hogy tartalmi vagy módszertani változtatásokkal aktívabban be lehet vonni azokat a tanulókat is, akik még úgy nyilatkoztak, hogy „sokszor unalmas”. Figyelemre méltó a gyermekek foglalkozása szempontjából, hogy milyen nagy számban szeretnek szerepelni (nagyon határozottan azt is megjelölték, hogy mivel szeretnének szerepelni), sőt azok, akik „nem szeretnek szerepelni”, a csoportos szereplésben szívesen részt vennének.

Tájékozódó jellegű vizsgálataink eredményeit egybevetve eddigi tapasztalatainkkal megállapíthatjuk, hogy ez az iskolatípus minden új törekvésével a maximális segítséget kívánja nyújtani a szülőknek a gyermeknevelés felelőségteljes munkájában. Célját azonban csak akkor valósíthatja meg, ha a család és az iskola tevékenysége, nevelőhatása szervesen összekapcsolódik és kiegészíti egymást. Fokozott gondot kell tehát fordítanunk a szülők folyamatos tájékoztatására, mind az iskola oktatási-nevelési elveit, eljárásait, mind pedig a gyermekek magatartását, tevékenységét, fejlődését illetően.

Az iskola megnövekedett felelőssége tudatában veszi számba tapasztalatait, hogy komplex feladatának megfelelően egyrészt az oktatás és nevelés leghatékonyabb útjait keresse, másrészt az iskolát egyre közelebb hozza az otthonhoz. Azoknak a gyermekeknek, akik a nap nagy részét az iskolában töltik, nemcsak oktatást, vezetést, irányítást, hanem az otthon melegét, felszabadultságát, kötetlenségét is kell biztosítani. Ez a törekvés az iskola eddigi munkájából is kitűnik és a továbbiakban is egyik legfontosabb feladata marad.

Eppen ezért szeretném megjegyezni, hogy az iskola jelenlegi elnevezése („egésznapos iskola”) nem fedi a célkitűzést, és a laikus köztudatban valami kellemetlen jelentése van, mintha a hagyományos „félnapos” iskolát kívánnánk megnyújtani. Úgy véljük, hogy esetünkben például az „iskola-otthon” elnevezés az eddigieknél sokkal inkább kifejezné az új törekvés célját: egyesítené az iskolát és az otthont.

Е. Роза

ИЗУЧЕНИЕ СВЯЗЕЙ СЕМЬИ И ШКОЛЫ В ШКОЛАХ ПРОДЛЕННОГО

В целях оценки эффективности работы школы продленного дня автор одновременно задавала вопросы родителям и детям 8—10 лет. Первоначальной целью школ такого типа было занятие с такими детьми, у которых оба родителя работают в течение дня. Однако было бы обосновано более широкое распространение таких школ, главным образом в связи с осуществляемым в них постоянным и последовательным педагогическим руководством и большим разнообразием коллективной жизни. Вопросы автора касались связей детей с семьей и школой, в том числе их отношения к занятиям, проведения свободного времени, а также эффективности работы школы и педагогов. В результате оценки от-

ветов автор получила многочисленные положительные факты, но результаты исследования обращают внимание главным образом на то, что такие школы, помимо обеспечения хороших условий для занятий, должны возможно лучше обеспечить условия для занятий во время досуга и не должны быть лишены теплой домашней атмосферы.

Éva Rózsa

EXAMINATION OF THE RELATION BETWEEN FAMILY AND SCHOOL
IN AN ALL-DAY SCHOOL

With the aim of assessing the achievement of an all-day school, the author put simultaneous questions to parents and 8 to 10 years old children. Such schools were originally intended to keep children occupied while both of their parents were at work during the day. Nevertheless, a general introduction of such schools seems also justified, mainly since they permit an unbroken and steadfast pedagogical directive activity, and because of the increased diversity of communal life. The said questions concerned the relations of the children to their family and to the school and, within these, their attitude towards learning, their spending their free time, the accomplishment of the school and the pedagogues. The answers reveal numerous facts to be considered positive but, above all they call attention to the requirement that — besides ensuring the appropriate conditions for learning — such schools should provide to the greatest possible extent also for sufficient free time and for the warmth of homes.